

**TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ VE TÜRKİYE: İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ
ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME**

İbrahim YILDIZ¹

ÖZET

Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasındaki sosyal ve kültürel farklılıkların toplumsal sonuçlarını ifade etmede kullanılan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların toplumsal yaşamın tüm alanlarında temel hak ve özgürlüklerinin tanımı ve kullanımına yönelik engelleri ve kısıtlamaları ifade etmesi bakımından kadının sosyal yaşamdaki temsiline yönelik eşitsizliklerin tespitinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği uluslararası boyutta araştırmalara konu olmaktadır. Eşitsizliğin ölçülmesinde uluslararası kuruluşların yaptığı araştırmalar ve raporlar bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan İnsani Gelişme Raporu, tüm ülkelerin verilerinin yer aldığı geniş kapsamlı bir rapor olarak her yıl yayınlanmaktadır. Bu çalışmada Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi verilerine göre Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle durumunu belirleme amacıyla karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Araştırma sonucunda toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde Türkiye'nin özellikle sağlık alanındaki gelişmelerin etkisi ile belirli oranda bir iyileştirme gösterdiği belirlenmiş ancak bu gelişmenin yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Diğer alanlarda gelişme sağlanması durumunda istenilen düzeye gelmesi beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyet Roller, Eşitsizlik, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

**GENDER INEQUALITY AND TURKEY: AN EVALUATION ON THE HUMAN
DEVELOPMENT INDEX**

ABSTRACT

Gender is a concept used to express the social consequences of social and cultural differences between women and men. Gender inequality plays an important role in the determination of inequalities in the representation of women in social life, as it expresses the barriers and restrictions on the definition and use of women's fundamental rights and freedoms in all areas of social life. Gender inequality is the subject of international research. There are researches and reports conducted by international organizations in measuring inequality. The Human Development Report, prepared by the United

¹ Öğr. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi, Kurumsal İletişim Koordinatörlüğü, iyildiz1@istanbul.edu.tr

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Nations Development Programme, is published every year as a comprehensive report containing the data of all countries. In this study, a comparative analysis was made in order to determine Turkey's situation with the European Union member states, according to the Gender Inequality Index of the United Nations Development Programme. As a result of the research, it has been determined that Turkey has shown a certain improvement in gender inequality, especially with the effect of developments in the field of health, but it has been determined that this development is not at a sufficient level. In case of improvement in other areas, it is expected to reach the desired level.

Keywords: Gender, Gender Roles, Inequality, Gender Inequality

1. GİRİŞ

Cinsiyet bireyin doğuştan gelen özellikleri ile biyolojik farklılıklarına işaret eder. Toplumsal cinsiyet ise bireyin toplumsal rollerine ve sorumluluklarına ilişkin durumunu yansıtan bir kavramdır. Toplumsal cinsiyete yüklenen sorumluluklar toplumdan topluma farklılık gösterebileceği gibi zamana bağlı olarak da değişebilmektedir. Toplumsal cinsiyet, bireyin toplum içerisindeki konumunu belirlemekle birlikte kaynakları kullanma ve hizmete erişim gibi çok sayıda konu üzerinde de etkilidir (Akın, 2007: 1). Bireyin toplumsal hayat içerisinde elde edebileceği imkânlarla ilgili kullanım ya da engellemeler cinsiyet rolleri üzerinden bir ayrımcılığın konusu olmaktadır.

Evrensel olarak süregelen bu tartışmalar biyolojik ve toplumsal açıdan cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları çerçevesinde yapılmaktadır. Ancak bu tartışmalar kavramsal çerçevenin ötesinde bir ayrımcılığa ve sosyal eşitsizliğe işaret etmektedir (Evans, 2016: 1). Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların temel hak ve özgürlüklerinin siyasal, kültürel, ekonomik ve sosyal alanlardaki tanımı ve kullanımına ilişkin her türlü engelleme, ayrımcılık ve kısıtlamayı ifade etmektedir. Dolayısıyla kadının söz konusu alanlarda yaşadığı eşitsizlik toplumsal yaşamdaki konumunu etkilemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en görünür tarafı eğitimle ilgilidir. Kadınların eğitim ve iş hayatında eşitsizliğe bağlı kayıpları toplumsal yaşamla ilgili çeşitli sorunlara neden olmaktadır (Bal, 2014: 16). Eğitimden mahrum kalma; kadının meslek edinmesi ve işgücüne katılımını doğrudan etkilediği gibi ekonomik anlamda gücünü ve özgürlüğünü de kısıtlamaktadır. Bunun dışında erken evlilik ve anne sağlığı da kadınlar için işgücüne katılma veya işgücünden erken ayrılma gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Çalışmanın konusunu toplumsal cinsiyet eşitsizliği oluşturmaktadır. Bu amaçla Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitsizliği konusunda günümüzdeki durumu Avrupa Birliği üyesi ülkelerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Kavramsal çerçevede toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ele alınmıştır. Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde geldiği noktayı tespit etmek amacıyla Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Programme-UNDP) tarafından yayınlanan İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report) verileri kullanılmıştır.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET

Cinsiyet (sex) terimi erkekle kadın arasındaki biyolojik bir ayrımı ifade ederken, toplumsal cinsiyet (gender) psikolojik ve kültürel bir terim olarak “eril” ya da “dişil” olma noktasındaki toplumsal açıdan eşitsizliği vurgular. Eril ya da dişil olma biyolojik cinsiyetten bağımsız bir tanımlamadır. Toplumsal cinsiyet, erkek veya kadın olmanın biyolojik özelliklerinin dışında giyim, meslek, sosyal ilişkiler ve kişilik gibi özelliklerle de bağlantısı olan bir terimdir. Nitekim toplumsal cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki farklılıkların toplumsal alanda ortaya çıkan sonuçlarına odaklanmaktadır (Marshall, 1999: 98; Oakley, 1985: 158-159). Antropologlar, anatomik farklılıkların kültürel oluşumunu belirtmede toplumsal cinsiyet kavramını kullanırlar (Delaney, 2014: 45-46). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, kültürel yapılanmanın ortaya koyduğu bir sonuç olarak karşılık bulmaktadır.

Bhasin (2003) cinsiyeti doğal ve biyolojik bir özellik olarak tanımlar. Cinsel organlarda ve buna bağlı üreme işlevine yönelik farklılıklara işaret ederek cinsiyetin değişmez ve her yerde aynı olduğunu belirtir. Buna karşın toplumsal cinsiyet, insanlar tarafından üretilen, sosyokültürel özellikleri olan, eril ve dişil nitelikler taşır. Buna göre toplumsal cinsiyet, insanların davranış şekillerine, toplumsal rollerine, sorumluluklarına işaret eder. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet değişken bir yapıya sahip olduğundan topluma, zamana ve kültüre göre değişebilir.

Bireyin kadın veya erkek olarak toplumsal ve kültürel açıdan yüklendiği anlamları ifade eden toplumsal cinsiyet, aynı zamanda bireyin biyolojik özellikleri ile bağlantılı psikolojik özelliklerini de kapsamaktadır (Dökmen, 2015: 19-20). Öte yandan toplumsal cinsiyet terimi, bireysel kimlik ve kişiliğin yanında sembolik anlamda erkeklik ve kadınlık açısından kültürel idealler, yapısal olarak da kurumlarda cinsiyete dayalı iş bölümünü kapsayacak şekilde genişlemiştir (Marshall, 1999: 98).

Berktaş (2012) günümüz toplumlarında kadınların karşılaştığı sorunların temelinde erkek ve kadınların toplumsal alandaki rollerine yönelik gerek toplum gerekse de kültür nedeniyle oluşmuş önyargı ve kabullerin yer aldığını dile getirir. Buna göre kadınların toplumsal alanda yaşadıkları bu sorunlar toplumsal cinsiyetle bağlantılıdır. Varoluş bakımından önem taşıyan, toplumsal ve kültürel etkilerle yüklenmiş bu anlayış din, kültür, gelenek gibi çeşitli faktörlerin hem ürünü hem de parçası durumundadır. Dolayısıyla bireyin toplumsal cinsiyetle ilgili yüklendiği sorumluluklar cinsiyet rolleri üzerinden değerlendirilmektedir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

2.1. Cinsiyet Rollerini

Cinsiyet rollerini, erkeklerin ve kadınların toplumsal alanda nasıl davranmalarına ilişkin görevleri belirleyen bir kavram olarak kullanılır (Marshall, 1999: 100). Kişinin yerine getirmesi beklenen, toplum tarafından benimsetilmiş, cinsiyetle bağlantılı davranışları ifade eder. Diğer bir ifadeyle kadınlık ve erkeklik davranışlarının toplumsal düzlemde ifade edilmesidir. Cinsiyet rollerini, erkek ve kadın için bir takım kültürel beklentiler etrafında şekillenen kişilik özellikleri ve davranış kalıplarını kapsamaktadır. Dolayısıyla erkeklerden beklenen davranış kalıpları erkeksi (maskülen), kadınlardan beklenen davranış kalıpları ise kadınsı (feminen) cinsiyet rollerini şeklinde isimlendirilir (Dökmen, 2015: 29-31). Kültürel olarak hangi davranışların kadınlara hangi davranışların ise erkeklere uygun olmasına yönelik ayrımı yansıtması bakımından kültürel kabuller üzerinden şekillenmektedir.

Her insan erkek ya da kız olarak dünyaya gelir ancak kültürel değerler ve beklentiler bireye toplumsal yaşamda çeşitli roller ve görevler yükler. Bhasin (2003) her insanın erkek veya kız olarak dünyaya geldiğini, dünyaya geldikleri andan itibaren de erkeklere ve kızlara sosyal ve kültürel etkilerle çeşitli algı ve davranış kalıplarının adeta bir “paket halinde” yüklendiğini savunur. Bhasin bu durumu toplumsal cinsiyet rollerinin bireylere öğretilmesi ve benimsetilmesi olarak değerlendirir. Evin reisi olarak erkekler çalışma hayatında, ticaretle, dini faaliyetlerde, siyasi görevlerde ve yaşamın pek çok alanında aktif olarak yer alabilirken, kadınlara düşen görev çocuk doğurmak ve yetiştirmekle beraber ev işlerinin yapılmasıdır. Cinsiyet rollerindeki bu anlayış kadının hem eğitim hem de iş hayatında dezavantajlı bir konuma itilmesine sebep olmaktadır.

Cinsiyet rollerini farklı kültürlerde değişiklik gösterebilmektedir. Bununla beraber belirli bir kültür içerisinde oluşturuldukları için o kültüre uygun olarak şekillendirilen doğal gerçeklikler olarak değerlendirilir (Delaney, 2014: 31). Oakley (1985) bireyin toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde biyolojik cinsiyetin, farklı ayrımlar düzenlemede evrensel ve açık bir bölünme sağlama noktasında önemli olduğunu vurgular. Hangi tür eylemlerin ne tarafa ait roller olduğuna karar verilirken önemli faktörün kültür olduğunu belirtir. Kadın ve erkeklerin çeşitli davranış kalıplarına sıkıştırılmasında öncelikle aile içi eğitim, sonrasında okul ve diğer eğitim kademelerinin, iş ve meslek yaşamının etkili olduğunu dile getirir.

Cinsiyet rollerini açısından kadın ve erkeklerden beklenen farklı davranışların biyolojik ya da toplumsal nedenlere göre belirlenmesi cinsiyet farklılıkları ve eşitsizlikle ilgili bakış açısını ve değer yargılarını ifade eder. Dolayısıyla biyolojik ve toplumsal nedenler farklılık ve eşitsizliğin temelini oluşturur.

2.2. Toplumsal Cinsiyet Farklılıkları ve Eşitsizlik

Kadın ve erkek arasında biyolojik cinsiyete bağlı farklılıklar doğuştan gelen özelliklerdir ve herhangi bir öğrenme süreci geçirmeden gözlenebilen farklılıkları içerir. Buna karşın toplumsal cinsiyete bağlı farklılıklar, toplumsal ve kültürel yapı içerisinde ve bir öğrenme sürecinin sonucunda gözlenebilir. Bu süreçte öğrenilen ve uygun bulunan davranış biçimleri ve rollerle ilgili kadın ve erkekler arasındaki farklılıklar, toplumsal cinsiyet farklılıkları olarak değerlendirilir. Buna göre kadınların ve erkeklerin psikolojik özellikleri ve meslek tercihlerine yönelik beklentiler toplumsal cinsiyet farklılıklarını ifade eder. Örneğin, kadınların ilgili ve duyarlı olması; erkeklerin ise kuvvetli, atak, özgür ve girişken olması beklenir. Yine toplumsal roller açısından iş hayatına yönelik kadınlardan beklenti ev hanımı, hemşire, öğretmen olmalarına yöneliktir. Buna karşın erkeklerin ise avukat, iş adamı, mühendis, asker olmaları beklenir (Dökmen, 2015: 24-25). Söz konusu tüm beklentiler sosyal bir öğrenme sürecinin ve bu süreç sonunda ortaya çıkan toplumsal kabullerin bir sonucu olarak tezahür etmektedir.

Toplumda eril ve dişil olarak hangi davranışların beklendiğine ilişkin öğrenilmiş davranış biçimlerini ifade eden toplumsal cinsiyet farklılıkları aynı zamanda eşitsizliğin ortaya çıkmasında da önem taşımaktadır. Söz konusu sosyal öğrenme sürecinin önemi, biyolojik cinsiyet açısından farklılaşma ve cinsiyet eşitsizliğine nasıl ve ne oranda katkıda bulunduğudır. Öğrenme sürecinin üç önemli sosyalleşme aracı aile, okul ve medyadır (Sullivan, 2015: 213). Bireyin etkileşimde bulunduğu ilk ortam olan aile, öğrenme sürecinin ilk aşamasını oluşturur. Okul, sosyalleşme açısından bireyin dış ortama açıldığı ve ayak uydurmaya çalıştığı önemli bir basamaktır. Medya ise bireyin bilgi alışverişi yaptığı ve modern toplumlarda tercihlere yön veren önemli bir araçtır. Dolayısıyla bireyin içinde bulunduğu bu ortamlar rol ve sorumlulukları ile ilgili bir pekiştirme işlevi görmektedir.

Cinsiyet eşitsizliği aile içindeki roller ve ev işleri yoluyla da pekiştirilebilir. Ebeveynlerin evde geçirdikleri zamanın ne kadarını çocukları ile paylaştıkları evdeki cinsiyet eşitsizliğine katkıda bulunabilir (Keister ve Southgate, 2012: 399-400). Dolayısıyla bireyin cinsiyet eşitsizliğine yönelik algısı toplumsal ortamın yanı sıra aile içerisinde de gerçekleşmiş olur. Toplumsal açıdan cinsiyetler arasındaki eşitsizlik çok sayıda konuda karşımıza çıkmaktadır. Buna göre kaynaklara erişim ve bunların kullanımı, fırsat eşitliği, hizmet alımı gibi konular cinsiyete bağlı ayrımcılık ve eşitsizlikle ilgilidir (Akın, 2007: 2). Ayrıca eğitim de cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bir diğer konudur. Eğitimde yaşanan cinsiyet eşitsizliği toplumsal insan sermayesini etkilemesi bakımından kadınların iş gücüne katılımını olumsuz etkilemektedir. Yine benzer şekilde anne ölüm oranları ve ergen doğurganlık oranları cinsiyet eşitsizliğinin ortaya çıkardığı bir sorun olarak kadınların toplumsal yaşamda dışlanmasına veya geri plana itilmesine yönelik kayıpları azaltmada önemli olmaktadır (Karimah ve Susanti, 2022: 2).

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Tarihsel olarak ve toplumdan topluma değişebilen yapısı ile toplumsal cinsiyet, bireyin cinsiyet konumunu ifade etmesi bakımından cinsiyet farklılıklarına işaret ettiği kadar cinsiyet eşişsizliklerindeki güç ilişkilerini de yansıtmaktadır. Bu nedenle toplumsal cinsiyetle ilgili araştırmalar, cinsiyet farklılıkları ve eşişsizliklerle ilgili karşılaştırmalı bir metodoloji olarak sosyal bilimlerle son yıllarda yaygın olarak kullanılmaktadır (Berktaş, 2012: 16). Toplumsal cinsiyet eşişsizliği ile ilgili birçok kuruluş tarafından araştırmalar yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da cinsiyet eşişsizliğini küresel boyutta ölçen ve bununla ilgili raporlar yayınlayan kuruluşlardan biridir.

3. İNSANİ GELİŞME ENDEKSİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİğİ

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından ülkelerin yaşam koşullarını ortaya çıkarmak amacıyla oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi (İGE)² ilk olarak 1990 yılında bir raporla sunulmuştur. İGE bu tarihten itibaren güncel veriler işığında tüm ülkelerin gelişiminin takip edilmesi amacıyla her yıl düzenli olarak bir rapor şeklinde yayınlanmaktadır. İGE insanlığın karşılaştığı sorunları belirleyip, yaşam koşullarını daha ileri bir seviyeye ulaştırmak için neler yapılabileceğine ilişkin çeşitli öneriler sunmaktadır (Çivi, Erol, İnanlı ve Erol, 2008: 16). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı küresel düzeyde geliştirdiği cinsiyet endekslerini ilk olarak 1995 yılındaki raporda yayınlamıştır. Söz konusu raporda Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (Gender-related Development Index) ve Cinsiyet Yetkilendirme Ölçümü (Gender Empowerment Measure) olarak iki farklı endeksle cinsiyete bağlı durumu belirlemeye çalışmıştır. Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi ülkedeki refah düzeyini ölçerken cinsiyet eşişsizliğini dikkate alır. Cinsiyet Yetkilendirme Ölçümü ise ekonomik ve siyasal katılım ile ekonomik kaynaklar üzerindeki güce odaklanarak erkekler ve kadınlar arasındaki farklılıkları hem ekonomik hem de siyasal alanda ölçmek için oluşturulmuştur. Cinsiyet Yetkilendirme Ölçümü refah düzeyindeki başarı yerine kadınların ekonomik ve siyasal alanda temsil ettikleri rolü ortaya koymaya çalışır (Bangun, 2021: 69-70, UNDP, 2010: 90; Bardhan ve Klasen, 1998: 1).

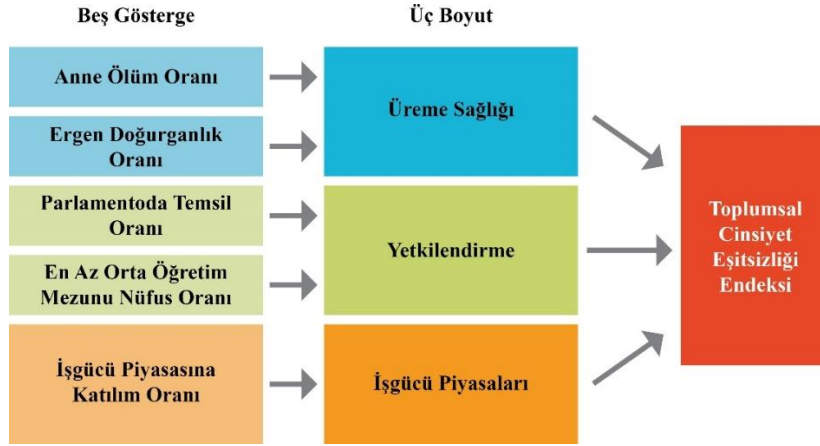
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından cinsiyet eşişsizliğinin ölçümü ile ilgili 2010 yılı İnsani Gelişme Raporunda Toplumsal Cinsiyet Eşişsizliği Endeksi³ (Gender Inequality Index) adı altında üç boyut ve beş göstergeden oluşan yeni bir endeks geliştirilmiştir. Daha önce kullanılan iki ölçęin birleşimi olan bu yeni endeks cinsiyet eşişsizliğini şekil 1'de görüldüğü gibi; üreme sağlığı göstergeleri, yetkilendirme göstergeleri ve işgücü piyasa göstergeleri olmak üzere kadınlar için üç kritik boyutta ölçmektedir. Üreme sağlığı göstergeleri; anne ölüm oranları ve ergen doğurganlık oranıdır. Yetkilendirme göstergeleri olarak cinsiyete göre en az orta öğretim mezunu nüfus oranı ve kadınların parlamentoda temsil oranı kullanılmaktadır. İşgücü piyasa göstergeleri ise kadın ve erkeklerin işgücü

² İGE: İnsani Gelişme Endeksi. Çalışmanın bundan sonraki kısmında bu kısaltma ile kullanılmıştır.

³ TCEE: Toplumsal Cinsiyet Eşişsizliği Endeksi. Çalışmanın bundan sonraki kısmında bu kısaltma ile kullanılmıştır.

piyasalarına katılım oranları üzerinden ölçülmektedir. Endeks, ülke düzeyinde iki grup arasındaki eşitsizlikleri dikkate alarak cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklanan kilit boyutlardaki başarı kaybını tespit etmeye odaklanmaktadır (Doğan ve Tatlı, 2014: 116; UNDP, 2010: 90-91).

Şekil 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Bileşenleri

Kaynak: UNDP Human Development Report 2010, s.91

TCEE değeri kadınlar ve erkekler arasındaki düşük ya da yüksek orandaki eşitsizliği gösterir. Endekste kadınlar ve erkekler arasındaki gösterge ne kadar fazla ise yaşam kalitesi ve cinsiyet eşitsizliği arasındaki fark da o oranda büyük olmaktadır. (UNDP 2022: 269-270; Bangun, 2021: 70).

4. ARAŞTIRMANIN AMACI, YÖNTEMİ VE SINIRLILIKLARI

Bu araştırma toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde Türkiye'nin güncel durumunu Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle karşılaştırarak değerlendirme amacını taşımaktadır. Bu amaçla araştırmada Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından yayınlanan 2022 yılı İnsani Gelişme Raporunda yer alan Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi göstergelerindeki ikincil veriler kullanılmıştır. Endeks göstergelerinden elde edilen veriler üzerinden karşılaştırmalı bir analiz yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkelerine göre hangi alanlarda önde veya geride olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine aday bir ülke olması nedeniyle araştırma, Türkiye'ye adaylık statüsünün tanındığı 10-11 Aralık 1999 yılında Helsinki'de düzenlenen AB Zirvesi sonrası üye olan ülkelerle sınırlandırılmıştır. Türkiye'nin adaylık sürecinin bu tarihten sonra ivme kazandığı dikkate alındığında söz konusu ülkelerle karşılaştırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Nitekim Avrupa Birliği bu tarihten sonra çok büyük bir genişleme yaşamıştır (Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020; European Union, 2022a). Bu kapsamda söz konusu tarihten sonra Avrupa Birliği'ne üye olan ülkeler Malta, Slovenya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Estonya, Çekya, Polonya, Litvanya, Letonya, Hırvatistan,

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Slovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'dır (European Union 2022b). Çalışmada ayrıca Türkiye'nin geldiği düzeyin yıllara göre gelişimini tespit etmek amacıyla Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin ilk yayınlandığı 2010 yılından bugüne kadar gösterdiği performans da incelenmiştir.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Ülkelerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili genel sıralaması TCEE değerine göre yapılmaktadır. TCEE değeri 0 ile 1 arasında rakamsal değerlerle oluşturularak ifade edilir. TCEE değerinin 0'a yakınlık derecesi eşitsizliğin düşüklüğünü, 1'e yakınlık derecesi ise yüksekliğini gösterir. Diğer bir ifadeyle, bir ülkenin TCEE değerini 0'a ne oranda yakın olursa cinsiyet eşitsizliği o oranda düşük olmaktadır. Cinsiyet eşitsizliğinde başarı 0'a yakınlık derecesi ile değerlendirilmektedir.

Tablo 1. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Değerleri ve Sıralaması

TCEE Sırası	Ülkeler	TCEE Değerini
18	Slovenya	0,071
26	Hırvatistan	0,093
28	Estonya	0,100
30	Litvanya	0,105
31	Polonya	0,109
34	Çekya	0,120
35	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	0,123
40	Letonya	0,151
42	Malta	0,167
45	Slovakya	0,180
52	Bulgaristan	0,210
55	Macaristan	0,221
65	Türkiye	0,272
67	Romanya	0,282

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

TCEE sıralamasına göre cinsiyet eşitsizliğinin en az olduğu ülke 0,071 TCEE değerini ile Slovenya'dır. Slovenya tüm ülkelerin yer aldığı sıralamaya göre 18.sırada yer almaktadır. Slovenya'dan sonra ise 0,093 TCEE değerini ile 26.sırada yer alan Hırvatistan gelmektedir. Eşitsizliğin en fazla olduğu iki ülke ise Türkiye ve Romanya'dır. Türkiye 0,272 TCEE değerini ile cinsiyet eşitsizliği sıralamasında araştırma kapsamındaki Avrupa Birliği üyesi ülkelerden sadece Romanya'nın üzerinde yer almaktadır. Türkiye söz konusu değer ile tüm ülkeler arasında ise 65.sıradadır. TCEE değerlerine göre Türkiye, cinsiyet eşitsizliğinde Avrupa Birliği ülkelerinin oldukça gerisinde bulunmaktadır.

Tablo 2. Türkiye'nin Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi Trendi

Ülkeler	2010	2015	2020	2022
Türkiye	0,621	0,359	0,306	0,272

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Tablo 2'de TCEE'nin ilk yayınlandığı 2010 yılından bu yana Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliği değerleri görülmektedir. Türkiye cinsiyet eşitsizliği konusunda yıllara göre istikrarlı bir gelişme göstermektedir. Nitekim Türkiye TCEE'nin ilk yayınlandığı 2010 yılında tüm ülkeler arasında 83. sırada yer alırken, 2022 yılı raporunda 65. sıraya kadar yükselmiştir (UNDP 2022: 291; UNDP 2010: 157). Türkiye cinsiyet eşitsizliğinde geçmiş yıllara göre sürekli bir gelişim göstermiş, 2010 yılından bugüne yakalanan ivme ile eşitsizliğin azaltılmasında önemli derecede ilerleme kaydetmiştir.

5.1. Üreme Sağlığı Göstergeleri

Üreme sağlığı göstergeleri ülkelerin sağlık alanındaki gelişimini ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği boyutlarını göstermesi açısından önem taşımaktadır. TCEE üreme sağlığı göstergeleri, anne ölüm oranı ve ergen doğurganlık oranı ile ölçülmektedir. Anne ölüm oranları her 100 bin doğumda ölen anne sayısına göre hesaplanırken, ergen doğurganlık oranı ise 15-19 yaş arasındaki her bin kadın başına doğum oranı ile hesaplanmaktadır.

Tablo 3. Anne Ölüm Oranları

Ülkeler	100.000 canlı doğumda ölüm
Slovenya	7
Hırvatistan	8
Estonya	9
Litvanya	8
Polonya	2
Çekya	3
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	6
Letonya	19
Malta	6
Slovakya	5
Bulgaristan	10
Macaristan	12
Türkiye	17
Romanya	19

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sağlık göstergelerinden ilki olan anne ölüm oranlarına bakıldığında en düşük ölüm oranına sahip ülkeler Polonya, Çekya ve Slovakya'dır. Anne ölüm oranlarının en yüksek olduğu ülkeler Letonya ve Romanya'dır. Türkiye ise bu iki ülkeden hemen sonra en yüksek orana sahip ülkedir. Türkiye anne ölüm oranları açısından diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında yüksek bir orana sahiptir.

Tablo 4. Türkiye'nin Yıllara Göre Anne Ölüm Oranları

Ülkeler	2010	2015	2020	2022
Türkiye	44	20	17	17

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Türkiye'nin yıllara göre anne ölüm oranları incelendiğinde önemli bir gelişme gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla anne sağlığı açısından Türkiye'nin geçmişe göre daha iyi bir noktada olduğu ve bunun sonucunda gelişme düzeyinin yükseldiği söylenebilir.

Türkiye'nin bu alandaki gelişiminde anne, bebek ve üreme sağlığına ilişkin Kalkınma Planları ve Yıllık Programların uygulamaya geçirilmesinin olumlu etkileri olmuştur. Anne sağlığı ve bebek ölümlerini önleme amacıyla doğumların eğitimli profesyonel sağlık personeli eşliğinde ve sağlık kuruluşlarında gerçekleştirilmesine yönelik tedbirler ve uygulamalar söz konusu rakamların düşmesine katkı sağlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 69; DPT, 2010: 38).

Üreme sağlığı göstergelerinde bir diğer gösterge ise ergen doğurganlık oranıdır. 15-19 yaş arası kadınların doğum oranları ile ölçülen bu gösterge, kadınların özellikle eğitim ve iş yaşamını olumsuz etkileyen bir faktördür. Bu açıdan ergen doğurganlık oranının düşürülmesi bu olumsuzluğu azaltıcı bir rol oynamaktadır.

Tablo 5. Ergen Doğurganlık Oranı

Ülkeler	15-19 yaş arası 1.000 kadın başına doğum
Slovenya	4,5
Hırvatistan	8,6
Estonya	8,8
Litvanya	10,4
Polonya	9,7
Çekya	9,7

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	6,8
Letonya	11,2
Malta	11,5
Slovakya	26,3
Bulgaristan	38,6
Macaristan	22,1
Türkiye	16,9
Romanya	36,4

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Tablo 5'e göre ergen doğurganlık oranı en düşük ülke %4,5 ile Slovenya'dır. Diğer ülkelere baktığımızda ergen doğurganlık oranlarının yüksek olduğu ülkeler görülmektedir. Buna göre en yüksek orana sahip ülke 38,6 ile Bulgaristan'dır. Bundan sonra 36,4 oranı ile Romanya, 26,3 ile Slovakya gelmektedir. Türkiye anne ölüm oranlarındaki durumuna göre bu göstergede kısmen daha iyi konumdadır. Türkiye 16,9 ile Bulgaristan, Romanya, Slovakya ve Macaristan'dan daha düşük bir orana sahiptir. Ancak diğer ülkelerle kıyasladığımızda Türkiye'nin oranının yüksek olduğu görülmektedir. Cinsiyet eşitsizliği açısından erken yaşta doğum oranını yansıtan bu gösterge kadının toplumsal yaşamdaki durumunu etkilemektedir. Dolayısıyla ergen doğurganlık oranlarının düşmesi kadının toplumsal yaşamdaki dezavantajlı durumunun iyileştirilmesinde önemlidir.

Tablo 6. Türkiye'nin Yıllara Göre Ergen Doğurganlık Oranları

Ülkeler	2010	2015	2020	2022
Türkiye	38,8	30,9	26,6	16,9

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Türkiye'nin yıllara göre gelişimi ergen doğurganlık oranlarında da devam etmektedir. 2010 yılında 38,8 olan ergen doğurganlık oranı 2022 yılında 16,9'a kadar gerilemiştir. Türkiye 12 yıllık dönem içerisinde önemli bir gelişme göstermiştir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesinde ve kadınların toplumsal kazanımlarının artırılmasında önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Kızların erken yaşta evliliğe zorlanması, çocuk yaşta evlilikler gibi konular ergen doğurganlık oranlarını etkileyen önemli faktörlerdir. Türkiye bu konuda bazı düzenlemeler yapmış, erken yaşta evliliğin önlenmesine yönelik eylem planları hazırlamıştır. Ayrıca zorunlu eğitim süresinin uzatılması erken yaşta evlilikleri önlemeye yönelik uygulamalardır. Söz konusu uygulamaların ergen doğurganlık oranlarının düşmesinde etkili olduğu görülmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 68-69).

5.2. Yetkilendirme Göstergeleri

TCEE yetkilendirme göstergeleri parlamentoda kadın milletvekilleri temsil oranı ve en az orta öğretim görmüş nüfus oranı ile ölçülmektedir. Kadınların toplumsal yaşamdaki temsili açısından parlamentoda temsil oranı cinsiyet eşitsizliği endeksinde yetkilendirme göstergesi olarak kullanılmaktadır.

Tablo 7. Parlamentoda Kadın Milletvekili Temsil Oranları

Ülkeler	Kadın Milletvekili Oranı (%)
Slovenya	21,5
Hırvatistan	31,1
Estonya	25,7
Litvanya	27,7
Polonya	27,5
Çekya	22,1
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	14,3
Letonya	29,0
Malta	13,4
Slovakya	22,7
Bulgaristan	23,8
Macaristan	13,1
Türkiye	17,3
Romanya	18,5

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Tablo 7’de görüldüğü üzere parlamentoda kadın milletvekili oranı en yüksek olan ülke %31,1 ile Hırvatistan’dır. %29 ile Letonya ikinci sırada yer alırken, bunun ardından birbirine çok yakın oranlarla Litvanya ve Polonya gelmektedir. Kadın milletvekili oranı en düşük olan ülkeler ise %13,1 ile Macaristan ve %13,4 ile Malta olmuştur. Türkiye’de kadın milletvekili temsil oranı %17,3 olarak gerçekleşmiştir. Avrupa Birliği üyesi 13 ülke arasında Türkiye’nin oran olarak daha yüksek olduğu ülkeler Macaristan, Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’dir. Üye ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye’de kadınların temsil oranı düşük kalmaktadır. Kadınların siyasal alanda temsilinin artırılması öncelikle bu yönde bir siyasal kültüre ihtiyaç duymaktadır. Bu kültürün gelişmesinin bir sonucu olarak oranların yükselmesi daha muhtemeldir.

Türkiye kadınların siyasal alanda temsilini artırmaya yönelik bir takım adımlar atmıştır. Hem yerel yönetimlerde hem de parlamentoda temsil oranının artırılması amacını taşıyan politikalar

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Kalkınma Planlarında bulunmaktadır. Ancak bu politikalarından sonuç alabilmek siyasal kültürün gelişmesi ile daha mümkün olmaktadır. Söz konusu politikaların yeterli sonuca ulaştıramadığı raporlarda da belirtilmektedir ve bu yönde ilave politikaların gerekliliği vurgulanmıştır. (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 69).

Tablo 8. Türkiye'nin Yıllara Göre Kadınların Parlamentoda Temsil Oranı

Ülkeler	2010	2015	2020	2022
Türkiye	9,1	14,4	17,4	17,3

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Türkiye'de yıllara göre parlamentoda kadın temsil oranına baktığımızda bir yükselme görülmekle birlikte siyasal katılım açısından kadınların temsili oldukça düşük kalmaktadır. Bu durum kadınların siyasal alana katılımı konusunda başarılı bir noktaya ulaşılamadığını göstermektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporunda da (2019: 76) bu duruma vurgu yapılmış, parlamentodaki kadın milletvekili oranlarının geçmiş yıllara göre yükselmesine rağmen dünya ortalamasının gerisinde olduğu belirtilmiştir.

Yetkilendirme boyutundaki diğer gösterge en az orta öğretim görmüş nüfus oranlarıdır. Bu gösterge kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin eğitim boyutunu yansıtır. Kadınların eğitime erişim imkânları ve eğitim süreleri cinsiyet eşitsizliğini ortaya koyan önemli göstergelerden biridir (Sayılan, 2012: 34). Eğitim ayrıca kadınların ekonomik alanda işgücüne katılımını sağlayan ve siyasal alanda temsiline katkı sunan önemli bir faktördür (Kızılgöl, 2012: 181). Bu nedenle eğitimde ortaya çıkan yetersizliğin ve eşitsizliğin giderilmesine yönelik adımlar kadınların toplumsal hayattaki durumuna olumlu yansımaktadır.

Tablo 9. En Az Orta Öğretim Görmüş Nüfus Oranları

Ülkeler	Kadın (%)	Erkek (%)
Slovenya	97,6	98,7
Hırvatistan	97,0	100
Estonya	97,6	98,1
Litvanya	95,5	97,9
Polonya	86,5	90,7
Çekya	99,8	99,8
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	81,1	84,8
Letonya	99,7	99,3
Malta	82,2	88,1

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Slovakya	98,9	99,2
Bulgaristan	94,9	96,5
Macaristan	97,6	98,8
Türkiye	56,3	75,9
Romanya	88,8	93,7

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Tablo 9'a göre en az orta öğretim görmüş nüfus oranlarında kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin bulunmadığı ülke Çekya'dır. Diğer bir ifade ile bu ülkede kadınlar ve erkeklerin orta öğretim görmüş nüfus oranı eşittir. En az orta öğretim görmüş nüfus oranı açısından eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke Türkiye'dir. Söz konusu oranlar kadınlarda %56,3, erkeklerde ise %75,9'tur. Türkiye'de kadınlar ve erkekler arasındaki fark çok yüksek olduğu gibi hem kadınlar da hem de erkeklerde orta öğretim görmüş nüfus oranı diğer ülkelerin oldukça gerisindedir. Türkiye'de kadınlarda yaklaşık olarak her iki kişiden biri, erkeklerde de her dört kişiden biri orta öğretim görmüş nüfusun içerisinde yer almamaktadır. Türkiye'den sonra kadınlarda ve erkeklerde her iki grupta da en düşük oran Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Malta'ya aittir.

Tablo 10. Türkiye'nin Yıllara Göre En Az Orta Öğretim Görmüş Nüfus Oranları

Ülkeler	2010		2015		2020		2022	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	27,1	46,8	39,0	60,0	50,2	72,2	56,3	75,9

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Türkiye'nin yıllara göre orta öğretim görmüş nüfus oranlarına baktığımızda 2010 yılında kadınlarda %27,1 olan öğrenim görmüş nüfus oranı 2022 yılı raporunda %56,3'e yükselmiştir. Yine erkeklerde 2010 yılında %46,8 olan oran 2022 yılında %75,9 olmuştur. Türkiye eğitim göstergelerinde yıllara göre hem kadınlarda hem de erkeklerde sürekli ve belirgin bir yükseliş göstermiştir. Ancak bu yükselişe rağmen eğitim görmüş nüfus oranlarının hala düşük olduğu görülmektedir. Nitekim kadınlarda yaklaşık olarak her iki kişiden biri, erkeklerde ise her dört kişiden biri bu eğitim düzeyine ulaşamamış durumdadır. Ayrıca söz konusu oranlar araştırmaya dahil olan Avrupa Birliği üyesi ülkelerle kıyaslandığında oldukça düşük bir düzeyde kalmaktadır.

5.3. İşgücü Piyasa Göstergeleri

Cinsiyet eşitsizliğinin bir diğer önemli unsuru da işgücü piyasasının ayrıştırılmasıdır. Kadınların işgücüne katılımı hem toplumsal cinsiyet rolleri hem de ulusal ekonomik kalkınma açısından önem

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

taşımaktadır. İşgücü piyasalarında cinsiyet eşişsizliğinin azaltılarak kadınların istihdamının artırılmasına yönelik politikalar, ekonomik kalkınmanın devamlılığı açısından ülkelerin önceliği haline gelmektedir (Choi ve Greaney, 2022: 291; Daly, 2020: 89). Nitekim Türkiye de bu yönde politikalara ağırlık vermiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 74).

TCEE’de işgücü piyasa göstergeleri kadınların ve erkeklerin işgücüne katılma oranı ile ölçülmektedir. İşgücü piyasa göstergeleri kadınların ekonomik güç elde etmelerini yansıtan önemli bir göstergedir.

Tablo 11. İşgücüne Katılma Oranları

Ülkeler	Kadın (15 yaş ve üstü)	Erkek (15 yaş ve üstü)	Fark
Slovenya	53,8	62,2	8,4
Hırvatistan	45,9	58,8	12,9
Estonya	57,5	70,2	12,7
Litvanya	57,3	67,9	10,6
Polonya	49,2	65,5	16,3
Çekya	51,7	68,1	16,4
Güney Kıbrıs Rum Yönetimi	56,6	68,8	12,2
Letonya	54,5	66,8	12,3
Malta	53,1	71,4	18,3
Slovakya	54,7	66,4	11,7
Bulgaristan	49,1	62,6	13,5
Macaristan	52,1	67,2	15,1
Türkiye	31,8	69,4	37,6
Romanya	42,8	62,3	19,5

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Tablo 11’e bakıldığında kadınlar ve erkekler arasında işgücüne katılma oranları açısından önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. İşgücüne katılım oranlarında kadınlar ve erkekler arasındaki farkın en yüksek olduğu ülke %37,6 ile Türkiye’dir. Romanya %19,5 ve Malta %18,3 ile Türkiye’den sonra en yüksek farkın olduğu ülkelerdir. Kadınların işgücüne katılım oranlarının en düşük olduğu ülkeler sırasıyla %31,8’lik oranla Türkiye, %42,8’lik oranla Romanya ve %45,9 ile Hırvatistan olmuştur. İşgücüne katılım oranları arasındaki farkın en düşük olduğu ülke Slovenya’dır. Kadınlar ve erkekler arasında işgücüne katılım oranları arasındaki fark %8,4’tür. Slovenya’dan sonra en düşük fark %10,6 ile Litvanya ve %11,7 ile Slovakya’ya aittir. Kadınlarda işgücüne katılma oranının en yüksek olduğu ülke %57,5 ile Estonya olurken, bu ülkeyi %57,3 ile Litvanya ve %56,6 ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

takip etmektedir. Erkeklerde en yüksek orana sahip ülke %71,4 ile Malta olurken, bu ülkeyi %70,2 ile Estonya ve %69,4 ile Türkiye takip etmektedir.

İşgücüne katılım oranlarını genel olarak değerlendirdiğimizde Türkiye eşitsizliğin en yüksek olduğu ülke durumunda olduğu görölmektedir. Bununla beraber kadınların işgücüne katılım oranlarının en düşük olduğu ülke yine Türkiye'dir. İşgücüne katılım oranlarında Türkiye'nin en iyi olduğu oran erkeklerin işgücüne katılım oranıdır. %69,4'lük işgücüne katılım oranı ile araştırma kapsamındaki Avrupa Birliği'ne üye ülkeler arasında 3.sırada yer almaktadır. İşgücüne katılım oranlarında cinsiyete göre farkın yüksekliği ve kadınların işgücüne katılım oranının düşük olması toplumsal kültür olarak Türkiye'nin henüz istenilen düzeyde bir gelişmeye ulaşamadığını göstermektedir.

Tablo 12. Türkiye'nin Yıllara Göre İşgücüne Katılma Oranları

Ülkeler	2010		2015		2020		2022	
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	26,9	74,6	29,4	70,8	34,0	72,6	31,8	69,4

Kaynak: UNDP Human Development Report 2022, s.291-292.

Türkiye'de işgücüne katılma oranlarının yıllara göre değişimine bakıldığında kadınlarda 2020 yılına kadar devam eden yükselmenin daha sonra düşüşe geçtiği görölmektedir. Erkeklerde ise işgücüne katılım oranı dalgalı bir grafik sergilemektedir. 2010 yılında kadınlarda işgücüne katılma oranı 26,9 iken, 2020 yılında 34,0'a yükselmiş daha sonra 2022 yılında 31,8'e gerilemiştir. Erkeklerde bu oran 2010 yılında %74,6 olarak gerçekleşirken, 2022 yılında 69,4'e kadar düşmüştür. 2020 yılından sonra hem kadınlarda hem de erkeklerde görölen düşüş dikkat çekicidir. Kadınlarda işgücüne katılım oranı son 12 yıldaki yükselişine rağmen oldukça düşük kalmıştır. 2022 yılı itibari ile 15 yaş üstü nüfus içerisinde her üç kadından sadece biri işgücüne katılım gösterebilmiş durumdadır.

Türkiye toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik gerek mevzuat gerekse de politikalar bakımından geçmiş yıllardan bu yana attığı önemli adımlarla belirli oranda bir ilerleme sağlamıştır. Kadın sağlığı, eğitim ve işgücü piyasaları ile ilgili yasal düzenlemeler hazırlanarak uygulamaya geçirilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de cinsiyet eşitsizliğinin en belirgin olduğu alanlar, eğitim, siyasal alanda temsil, işgücü piyasalarına katılım ve teknolojinin kullanımı olarak tespit edilmiştir. Kadınların ev işleri ilgili yükünün fazla olması ve bunun yanında çocuk bakımı gibi konular eşitsizliğin boyutunu derinleştirmektedir. Bu durum eşitsizliğe neden olan eğitim, işgücüne katılım ve siyasal alanda temsil gibi konularda kadınların ilerlemesine engel olmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 78). Bu nedenle eşitsizliğin

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

derinleştiği alanlarda kadınların ilerlemesine yönelik engellerin ortadan kaldırılmasında kadına yüklenen toplumsal rollere bağlı yüklerin dengelenmesi önem taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutlarına bakıldığında Türkiye'nin sağlık alanında yıllara göre gösterdiği ilerleme olumlu olmakla birlikte yeterli düzeyde değildir. Türkiye karşılaştırma yapılan alanlarda Avrupa Birliği'ne üye 13 ülkenin büyük çoğunluğunun gerisindedir. Yetkilendirme göstergeleri açısından durum benzerlik göstermektedir. Parlamentoda temsil oranları arasında derin uçurum görölmektedir. Eğitim göstergelerindeki eşitsizlik ise dikkat çekici boyutlardadır. Eğitim göstergelerinde hem oranlardaki düşüklük hem de cinsiyet arası eşitsizlik diğer ölkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksek düzeydedir. İşgücü piyasaları açısından daha iyi bir görünüm olmakla birlikte diğer ölkelere oranla bu olumlu durum sadece erkeklerin işgücüne katılımı boyutu ile sınırlı kalmaktadır. İşgücüne katılım oranlarındaki eşitsizlik diğer ölkelere göre oldukça fazladır.

6. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsanların cinsiyete bağlı rol dağılımını yansıtan toplumsal cinsiyet, kültürel ve toplumsal kabuller düzleminde ele alınan çok boyutlu bir olgudur. Toplumsal cinsiyet, rol dağılımında farklılık ve ayrışmaların belirginleşmesi ile eşitsizliğe dönüşür. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet eşitsizliği bir farklılık ve ayrımcılık sorunu olarak ortaya çıkar. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin derinliği ölkeden ölkeye farklı boyutlarda yaşanabilmektedir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet eşitsizliği bir ülkenin sorununun ötesinde küresel ölçekte bir sorundur.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği uluslararası düzeyde araştırmalara konu olmaktadır. Birleşmiş Millet Kalkınma Programı tüm ölkeleri kapsayan faaliyetler yürüterek bu sorunun çözümüne katkı sunmaktadır. Geliştirdiği ölçekler ve yayınladığı raporlarla ölkelerin gelişimini göstermektedir. Bu alışmada Birleşmiş Milletler Kalkınma Programının yayınladığı İnsani Gelişme Raporu üzerinden Türkiye'nin cinsiyet eşitsizliğinde geldiği seviyenin güncel verilerle karşılaştırması yapılmıştır.

Türkiye'nin TCEE değerlerinin incelendiği bu çalışmada yıllara göre genel bir ilerleme kaydedildiği görölmektedir. Söz konusu ilerlemenin boyutları göstergeler arasında farklılık göstermektedir. Endeks bileşenleri incelendiğinde ilerlemeye en fazla katkının sağlık göstergeleri ile sağlandığı görölmüştür. Doğumda anne ölüm oranları ve ergen doğurganlık oranlarında geçmiş yıllara göre belirgin bir düşüş olduğu tespit edilmiştir. Erken evliliğin önlenmesi, eğitim sürelerinin artırılması, uzman kontrolünde ve sağlık kuruluşunda gerçekleştirilen doğumların artması gibi çok sayıda uygulamanın hayata geçirilmesi bu alandaki ilerlemede etkili olmuştur.

Yetkilendirme göstergeleri açısından Türkiye'de yaşanan eşitsizliğin boyutu diğer göstergelere göre çok daha derindir. Türkiye bu alanda çok düşük oranlara sahip olmakla birlikte Avrupa Birliği

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

ülkelerine göre özellikle eğitim alanında oldukça geridedir. Eğitim göstergesindeki oranlar kadınların eğitime ulaşımı ve eğitim süresi ile ilgili önemli bir sorun olduğunu göstermektedir. Önceki yıllara göre gelişim sevindirici olsa da bu konuda henüz yeterli seviyenin uzağında bir görüntü vardır. Eğitimin toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin diğer boyutlarına etkisi düşünüldüğünde bu yönde atılacak yeni adımlara ihtiyaç olduğu açıktır. Türkiye’de kadınların parlamentoda temsil oranları açısından eşitsizliğin boyutları siyasal alana katılım noktasında yeterli ve uygun bir ortamın gelişmediğinin bir göstergesidir. Bu alanda araştırma kapsamındaki Avrupa Birliği ülkelerinin bazılarında oranlar daha yüksek olsa da temsil oranları arasındaki eşitsizlik diğer ülkelerde de görülmektedir.

Kadınların ekonomik alandaki varlığı ve gücünü yansıtmaları bakımından işgücüne katılım oranları önemli bir eşitsizlik göstergesidir. Kadınların işgücüne katılımı tüm ülkelerde cinsiyet rollerine bağlı nedenlerle düşük kalmaktadır. Annelik rolü, eğitim, yoksulluk ve kültürel değerler gibi nedenler bu oranların düşmesinde etkilidir. Dolayısıyla eşitsizliğin en görünür olduğu alanlardan biridir. Türkiye işgücüne katılım oranlarında erkeklerde önemli bir başarı sağlamış olmasına karşın aynı başarıyı kadınlarda gösterememiştir. Geçmiş yıllara oranla kaydedilen gelişme gelinen nokta itibari ile yeterli düzeyde görünmemektedir.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre Türkiye’nin TCEE göstergelerine göre bir gelişim gösterdiği açıktır. Buna karşın cinsiyet eşitsizliği bazı alanlarda belirgin olarak devam etmektedir. Özellikle eğitim ve işgücüne katılım oranlarında eşitsizlik oldukça fazladır. İlerlemenin devam etmesi ve kalıcı başarının sağlanması için eşitsizliğin giderilmesine yönelik politikaların kararlılıkla uygulanması ve ilave çalışmalarla desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca cinsiyet eşitsizliğinin belirgin olduğu alanlarda bölgesel ve derinlikli incelemeler faydalı olacaktır. Eşitsizliğin giderilmesinde tüm alanlar birbiri ile bağlantılı olduğundan, eğitim, sağlık, ekonomi, politika ve sosyokültürel alanlarda yeni adımlar atılması önemlidir. Eşitsizliğin giderilmesinde toplumsal kültürün gelişmesi de kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır. Bu nedenle yasal düzenlemeler ve çalışmalara ilave olarak sivil toplumun tüm paydaşlarının katkısı toplumsal kültürün gelişmesine ve yerleşmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Akın, A. (2007) “Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayırmacılığı ve Sağlık”, Toplum Hekimliği Bülteni, Cilt 26, Sayı 2, 1-9.
- Avrupa Birliği Başkanlığı (2020) “Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi”, <https://www.ab.gov.tr/siteimages/birimler/kpb/kronoloji-trkce-ocak2020.pdf>, (27.10.2022).
- Bal, M. D. (2016) “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğine Genel Bakış”, Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 15-28.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

- Bangun, W. (2021) “The Gender Inequality Index: Indonesian Efforts to Enhance Human Development within ASEAN”, *Journal of Southwest Jiaotong University*, Vol. 56 No. 1, 68-75.
- Bardhan, K ve Klasen, S. (1998) “UNDP's Gender-Related Indices: A Critical Review”, *Human Development Occasional Papers (1992-2007)*, 1-27.
- Berktaş F. (2012) “Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın Hıristiyanlık'ta ve İslamiyet'te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım”, İstanbul: Metis Yayınları.
- Bhasin, K. (2003) “Toplumsal Cinsiyet “Bize Yüklenen Roller”, Çev. Kader Ay, İstanbul: Kadav Yayınları.
- Choi, J. & Greaney, T. M. (2022) “Global Influences on Gender Inequality: Evidence From Female Employment in Korea”, *International Economic Review* Vol. 63, No. 1, 291-328.
- Çivi, E. vd. (2008) “Uluslararası Rekabet Gücüne Farklı Bakışlar,” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:4, S:1, 1-22.
- Daly, M. (2020) “Gender Inequality and Welfare States in Europe”, Edward Elgar Publishing.
- Delaney, C. (2014) “Tohum ve Toprak Türk Köy Toplumunda Cinsiyet ve Kozmoloji”, Çev. Selda Somuncuoğlu ve Aksu Bora, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğan, E. M. ve Tatlı, H. (2014) “İnsani Gelişme ve İnsani Yoksulluk Bağlamında Türkiye'nin Dünyadaki Yeri”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C:28, S:1, 99-124.
- Dökmen, Z. Y. (2015). “Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar”, 6.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DPT (2010) “Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu”, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı, Ankara.
- European Union (2022a) “History of the European Union 2000-09”, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/2000-09_en, (27.10.2022).
- European Union (2022b) “Country Profiles”, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles_en, (27.10.2022).
- Evans, M. (2016) “The Persistence of Gender Inequality”, Polity Press.
- Karimah, A. ve Susanti, H. (2022) “Gender Inequality in Education and Regional Economic Growth in Indonesia”, *Jurnal Ekonomi Pembangunan*, Volume 20 (1): 1-14.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi
Social Sciences Research Journal

DOI: 10.38120/banusad.1204847

BANÜSAD, 2022; 5(2), 1-20

Keister, L. A. ve Southgate, D. E. (2012) “Inequality: A Contemporary Approach to Race, Class, and Gender”, Cambridge University Press.

Kızılgöl, Ö. A. (2012) “Türkiye’de Eğitimde Cinsiyet Eşitsizliğinin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi”, Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:19, S:1, 179-191.

Marshall, G. (1999) Sosyoloji Sözlüğü, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Oakley, A. (1985) “Sex, Gender and Society”, Aldershot, Gower Publishing Company Limited.

Sayılan, F. (2012) “Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim”, Ankara: Dipnot Yayınları.

Sullivan, T. J. (2015) “Introduction to Social Problems”, 10th Edition, Pearson.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019) “Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu”, Ankara.

UNDP (1990) Human Development Report 1990: Concept and Measurement of Human Development, New York.

UNDP (2010) Human Development Report 2010: The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development, New York.

UNDP (2015) Human Development Report 2015: Work for Human Development, New York.

UNDP (2020) Human Development Report 2020: The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene, New York.

UNDP (2022) Human Development Report 2021-22 Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World.